Ֆերրիի օրէնքը այնպէս, ինչպէս նրան ընդունել է սենատը, այսինքն առանց 7-դ յօդուածի և իրաւունք տայ մինիստրութեանը հոգևորականների հետ վարվել ֆրանսիական օրէնքների համեմատ:

Հոգևոր միաբանութիւնների վերաբերեալ ֆրանսիական օրէնքները շատ որոշ են: Այդ միաբանութիւնները Ֆրանսիայում կարող են գոյութիւն ունենալ միայն այն դէպքում, երբ կառավարութիւնը նրանց ճանաչում է, կամ համբերում է: Կառավարութենից ճանաչվելու համար հոգևոր միաբանութիւնը պարտաւոր է իր կանոնադրութիւնը ներկայացնել: Եթէ կառավարութիւնը այդ կանոնադրութեան մէջ օրէնքի հակառակ ոչինչ չի գտնի, այն ժամանակ միաբանութիւնը իրաւունք կը ստանայ Ֆրանսիայում ապրել և գործել և կառավարութենից կը ճանաչվի իբրև իրաւաբանական մի մարմին: Այն ընկերութիւնները, որոնք չեն ներկայացնի իրանց կանոնադրութիւնները կարող են կառավարութեան կողմից միայն համբերված լինել: Այդպիսի միաբանութիւններին կառավարութիւնը ամեն ժամանակ կարող է արձակել, մինչև անգամ հեռացնել Ֆրանսիայից: Բացի այդ, եզուիտների ընկերութեան վերաբերութեամբ մի առանձին օրէնք կայ, որ հաստատված է Կարլ X-ղի ժամանակ, մինչև այժ ունի և որի հիման վրա եզուիտներին կարելի է արտաքսել Ֆրանսիայից:

Այդպիսով այժմեան մինիստրութիւնը իր ձեռքին, առանց Ֆերրիի օրէնքի 7-դ յօդուածը, բաւական ույժ ունի իր նպատակներին հասնելու համար: Կառավարութիւնը կարող է արգելել հոգևոր միաբանութիւններին ուսումնարանների պահելը, իսկ եթէ աւելի ուժեղ միջոցներ հարկաւոր լինեն, կարող է այդպիսի միաբանութիւնների անդամներին Ֆրանսիայից արտաքսել: Եզուիտներին կարելի է անմիջապէս պօլիցիական ուժով հեռացնել:

Հարցը նրանումն է, թէ արդեօք Ֆրէյսինէի մինիստրութիւնը կը թոյլ տայ իրան այդպիսի չափազանց միջոցներ գործածել, թէ ոչ: Անհերքելի է, որ հոգևոր միաբանութիւնների, մանաւանդ եզուիտների ուսումնարանները, գլխաւորապէս միջնակարգերը մեծ հեղինակութիւն ունեն ֆրանսիական հասարակութեան բազմաթիւ դասակարգերի առաջ: Եթէ վաղուց մոռացված օրէնքի հիման վրա, պօլիցիական ուժով կառավարութիւնը փակէ այդ ուսումնարանները, նա կարող է անբաւականութիւն յարուցանել հասարակութեան այն դասակարգերի մէջ, որոնց օգնութիւնը այժմ անհրաժեշտ է հանրապետութեան համար: Ուրիշ բան կը լինէր, եթէ ֆրանսիական սենատը ընդունէր Ֆերրիի օրէնքի 7-դ յօդուածը: Այս դէպքում հոգևոր միաբանութիւնները ստիպված կը լինէին փակել իրանց ուսումնարանները նոր հրատարակված օրէնքի հիման վրա: Կառավարութիւնը ստիպված չէր լինի պօլիցիական ույժ գործածել, մինչդեռ այժմ այդ անհրաժեշտ կը լինի:

Անցեալ շաբաթ հեռագիրը հաղորդեց, որ ֆրանսիական կառավարութիւնը հրամայել է եզուիտներին փակել իրանց ուսումնարանները, իսկ հոգևոր ընկերութիւններին ներկայացնել կառավարութեանը իրանց գործունէութեան կանոնադրութիւնները:

ԲՈՒԼՂԱՐԻԱ

—

«Polit. Corresp.» լրագրին գրում են հետևեալը Արևելեան Ռումելիայի մասին:

Արևելեան Ռումելիային շատ անգամ բացատրել է քրիստոնեաների մտադրված գաղթականութիւնը Ադրիանոպօլի վիլայէթից: Ամեն անգամ քրիստոնեաների այդ գլտաւորութիւններին արդիւնքներ են դրված դրամական պակասութեան պատճառով: Անապահովութիւնը և ռոճիկ չը ստացող քաղաքային աստիճանաւորների հարստահարութիւնները քրիստոնեայ բնակիչներին յուսահատեցնում են: Երկիրը հանգստացնելու համար Ալէկօ-փաշա իր բոլոր ջանքերը գործ է դնում, բայց Դուռը նրան բոլորովին չէ օգնում: Թուրք բնակիչներից ընտրված աւանաւոր պատգամաւորներ շատ անգամ գնացել են Կ. Պօլիս և խնդրել են, որ Բ. Դուռը փոխի Ալէկօ-փաշային այն պատճառով, որ նա պաշտպանում է քրիստոնեաներին, իսկ թուրքերին հալածում է: Ութ հարիւր մարդուց բաղկացած ժանդարմների զօրաբաժին կազմվեցաւ, որի հրամանատարութիւնը անգլիացի Բլօնդ գնդապետին յանձնեցին, բայց այդ ժանդարմները չորս ամիս շարունակ ռոճիկ չը ստանալով, փոխանակ հասարակական հանգստութիւնը և ապահովութիւնը պահպանելու, իրանք սկսեցին հարստահարել և բռնաբարել բնակիչներին: Ինչքան կամենում են թող մեղադրեն բօլղարացիներին, բայց չէ կարելի չը խոստովանել, որ այժմ Արևելեան Ռումելիան եւրոպական երկրի տեսք է ստացել: Ամբողջ նահանգի մէջ կատարեալ ապահովութիւն է տիրապետում, իսկ վերջին պատերազմից մնացած աւերակները հետզհետէ անհետանում են: Դաշտային աշխատանքները արդէն սկսվել են և դրանց պատճառով քրիստոնեաները և մահմեդականները մոռացել են իրանց քաղաքական և կրօնական վէճերը: Մասամբ տեղական, մասամբ արտաքին խորհրդների շնորհիւ միայն քաղաքներում, մանաւանդ Ֆիլիպօպօլում անհամաձայնութիւններ են նշմարվում մի կողմից բօլղարացիների և յոյների, միւս կողմից բօլղարացիների և թուրք գաղթականների մէջ: Նահանգական ժողովի կողմից այդ գաղթականներին տուած 102,000 թուրքաց լիրան տարապարտաբար բաւական չէ նրանց աղքատութենից ազատելու և խաղաղ աշխատանքով ապրելու միջոց տալու համար: Պաշտօնատեղիները ամեն օր լցվում են այդ գաղթականներով, որոնք գանգատվում են և վարձատրութիւն են պահանջում իրանց կորուստների համար: Այդ պահանջներին բաւականութիւն տալու համար մի քանի միլիոններ են հարկաւոր: Տասը գանգատաւորից հազիւ մէկն է բաւականութիւն ստանում և այդ հանգամանքը չափազանց բարդացնում է ֆինանսական վարչութեան գործերը: Մի և նոյն ժամանակ պէտք է ի նկատի ունենալ, որ իւրաքանչիւր չը բաւականացած գանգատաւոր դիմում է կամ անգլիական հիւպատոսին կամ ուղղակի Բ. Դրանը և այդ պատճառով անդադար թղթակցութիւններ են լինում Ալէկօ-փաշայի և Բ. Դրան մէջ փողերի բաժանման մասին: Նոյեմբերումն Բ. Դուռը վճռօրապէս գանգատվում էր, որ այդ փողերից մահմեդականները շատ քիչ են ստացել, մինչդեռ բօլղարացիներին առատութեամբ է տուած: Թուրքաց կառավարութիւնը այդ մասին անճիշդ տեղեկութիւններ էր ստացել: Ալէկօ-փաշան այդ փողերից միայն 20,000 լիրա բաժանել է բոլորովին աղքատ քրիստոնեայ երկրագործներին և և մի քանի բօլղարացիներին, որոնց տները այրված էին վերջին պատերազմի ժամանակ և որոնք այդ պատճառով բնակվում էին թուրքերի տների մէջ: Դրանց փող տուին նրա համար, որպէս զի իրանց համար բնակարաններ գտնեն և թուրքերի տները դատարկեն: Մինչև այժմ թուրք գաղթականներին բաժանված է 70,000 լիրա: Այդ գումարը չէ բաւականացել, որովհետև գաղթականների թիւը 100,000-ի է հասնում և նոքա չափազանց աղքատ դրութեան մէջ են գտնվել:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ԼՕՆԴՕՆ, 22 մարտի (3 ապրիլի): Պարլամենտական ընտրութիւնների մէջ ազատամիտները յաղթում են պահպանողականներին: Կառավարչական լրագիրները միաձայն յայտնում են, որ վերջին պարլամենտի մեծամասնութիւնը գրեթէ բոլորովին քայքայված է և որ շուտով անհրաժեշտ կը լինի կառավարութեան փոխելը:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 22 մարտի: «Русскій Инвалидъ» հաղորդում է, որ Երևանի նահանգապետ գեներալ-մայոր Րօսլավլեվին տրված է գեներալ-լէյտենանտի աստիճանը և ծառայութենից արձակված է: Գեներալ-մայոր Շալիկով նշանակված է Երևանի նահանգապետ: «Правит. Вѣстн.» լրագրի մէջ ընդարձակ տեղեկութիւններ և դօկումենտներ են տպված Գարտմանի գործի վերաբերութեամբ Ռուսաստանի և Ֆրանսիայի մէջ եղած բանակցութիւնների մասին:

ԼՕՆԴՕՆ, 24 մարտի (5 ապրիլի): Մինչև կէս գիշերը ընտրված են 412 պատգամաւորներ պարլամենտի համար: Նրանցից 271 ազատամիտ և 141 պահպանողական են: Ազատամիտները պարլամենտի մէջ մեծամասնութիւն ունեն, մինչև անգամ առանց իռլանդացի աւտօնօմիստների:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

թատրոնից ստացել է 282 ր.: Ուրեմն ամառնային թատրոնի մեծութիւնը և նրա երևակայական յարմարութիւնները ինչ օգուտ բերեցին մանեժողովին, բացի 6000 ր. ի զուր տեղը վատնելը և Պալմի գրպանները լցնելը:

Լինէր թատրոնը Արծրունու, Նիրակոսեանին, կամ Պետրոսեանին,—այդ մի և նոյն է: Մի շինութեան պէտքը ոչինչ կապ չունի նրա տիրոջ լաւ կամ վատ յատկութիւնների հետ: Ես կարող եմ վարձել սենակներ մի տան մէջ, կարող եմ վարձել խանութներ մի քարվանսարայի մէջ, առանց ճանաչելու թէ ովքեր են նրանց տէրերը: Այսպէս էլ մանեժողովը, եթէ մի փոքր խելք ունենար, կարող էր օգուտ քաղել Արծրունու թատրոնից, երբ մանաւանդ առաջարկվում էր բոլորովին ձրիաբար:

Մենք թողնում ենք այն միտքը, թէ հայոց թատրոնական խումբը որքան տարիներ տանջվեցաւ, որքան ճնշվեցաւ, իր ներկայացումների համար մի սեպհական շինութիւն չունենալու պատճառով,—մենք հեռու ենք պահում մեզ և գովասանք կարդալուց Արծրունի եղբայրներին, որ իրանց փողով կառուցին մի հայոց թատրոն չենք.—մենք թողնում ենք նաև այն միտքը, թէ հայոց թատրոնի գաղափարը պահպանելու համար որքան նպատակայարմար կը լինէր ներկայացումներ տալ բուն հայկական թատրոնում,—մենք այդ և դրանց նման դատողութիւնները մի կողմ ենք դնում, և գործի վրա նայում ենք միայն շահի և վնասակարական հաշիւների տեսակէտից: Եւ այս պատճառով հարկաւոր ենք համարում ցոյց տալ, թէ որքան կորցրեց մանեժողովը Արծրունու թատրոնը թողնելով, և որքան մեծ արդիւնք կունենար նա, եթէ իր ներկայացումները այդ թատրոնում կը տար:

Որպէս ինքը մանեժողովը խոստովանվում է վերջին ընդ. ժողովի մէջ, Արծրունին իր թատրոնը տալիս էր բոլորովին ձրի և այդ ճշմարիտ է: Ուրեմն մանեժողովը թատրոնի վարձ չը վճարելով, պիտի ունենար մի քանի ծախսեր միայն լուսաւորութեան, օրկեստրի և այլ մանր պէտքերի համար: Եթէ Արծրունու թատրոնը իւրաքանչիւր ներկայացումից տալու լինէր 437 ր. մուտք, որ անտարակուսելի է, և եթէ այդ գումարից 87 ր. որպէս ծախք զեղչէինք օրկեստրի և լուսաւորութեան համար,—կը մնար միջին թւով զուտ արդիւնք իւրաքանչիւր ներկայացումից 350 ր., կը նշանակէ, աւելի շատ, քան թէ տուեց ամառնային թատրոնը (282 ր.):

Բացի դրանից, մանեժողովը Արծրունու թատրոնում մի և նոյն ռոճիկներով, մի և նոյն դերասանական խմբով փոխանակ շաբաթը մէկ ներկայացում տալու, կարող էր ամենայն դիւրութեամբ մի տարվայ ընթացքում աւելի շատ ներկայացումներ տալ: Եւ վերև ցոյց տուած հաշւով, իւրաքանչիւր ներկայացումից 350 ր. ստանալով, զուտ արդիւնք կունենար, շաբաթը մի անգամ ներկայացումն տալով, 10,500 ր.: Սրա վրա աւելացնելով Պալմին վճարած 6000 ր., ամբողջ արդիւնքը կը լինէր 16,500 ր., մինչդեռ ամառնային թատրոնում ստացել է 8474 ր.: Բաւական տարբերութիւն կայ այդ երկու գումարների մէջ:

Բացի նիւթական շահից, պէտք է ի նկատի առնել և մի ուրիշ յարմարութիւն ևս: Արծրունու թատրոնը մանեժողովի կարգադրութեան ներքոյ լինելով, նա կարող էր իր ներկայացումների համար ընտրել շաբաթվայ ամենայարմար օրերը, օրինակ, կիւրակէ օրը, որ ամառնային թատրոնում հայերին չեն տայ: Եւ այսպիսով մեր ժողովրդի թէ միջին և թէ արհեստաւոր դասը, որ կրթութեան աւելի պէտք ունի, կիւրակէ օրերը ազատ լինելով, կարող էր թատրոն գնալ: Բայց ամառնային թատրոնում կիւրակէ և տօն օրերը ռուսներից բռնված լինելով, հայերին տալիս էին այնպիսի օրեր, որ կարող էին յաճախել անգործ բուրժուաները միայն, և ոչ ժողովրդի բանւոր մասը:

Եթէ հայոց թատրոնը զրկվեցաւ վերոյիշեալ արդիւնքներից, եթէ նա փոխանակ չափվելու վերնավեցաւ,—դրանով պարտական է մանեժողովի կապրիզներին միայն, որով նա հասարակութեան օգուտը զոհեց իր մասնաւոր կրքերին: Մենք չենք զարմանում, որ մարդիկ կարող են մինչև այս աստիճան անբարեխիղճ լինել, որ կարող են վատնել, չ'այլել իրանց ձեռքը ընկած հասարակաց արծաթը,—բայց մեզ զարմացնում է այն հանգամանքը, որ մանեժողովի մի տարվայ գործունէութեան խայտառակ հաշիւները տեսնելուց յետոյ, թատրոնի հիմնադիրները մի և նոյն վատնիչներին կրկին ընտրում են իրանց պաշտօնի մէջ: Այդ զարմանալի երևոյթը մենք ուրիշ կերպով չենք կարող բացատրել, բայց միայն նրանով, որ մեր հասարակութեան մէջ ամեն ինչ «խաթրի համար» է կատարվում, որ մեր հասարակութիւնը տակաւին սովորած չէ իր գործերը արժանաւորների ձեռքը յանձնելու: Այդ տգիտութիւնը աւելի բացայայտ կերպով երևում է նրանից, որ վերջին ընտրութիւնների ժամանակ, միակ անձը, պ. Սունդուկեանցը, որը որպէս դրամատուրգ, որպէս թատրոնի գործին հմուտ և նրան երկար տարիներ անձնուիրաբար ծառայած,—այդ անձը ամենից պակաս ձայն է ստանում և ստիպված է լինում յայտնել իր հրաժարվելը:

Մեզ մօտ մի քանի ինքնակոչ հաշւատուներ կան, որոնց նպաստում են հանգամանքները ամեն տեսակ հասարակական գործի մէջ խցկվելու միայն փառքի համար: Ինչ փոյթ, եթէ գործը փչացնում են, եթէ նրանք անընդունակ են, և եթէ հիմնարկութիւնը վնասվում է նրանց պատճառով....

Վերջացնելով մեր յօդուածը, չենք կարող մի քանի խօսք չասել հայոց թատրոնի գոյութիւնը պահպանելու համար սկզբում հաւաքված հիմնական դրամագլխի մասին: Այդ դրամագլուխը մեր լսելով, 8000 րուբլի պէտք է լինէր, բայց մանեժողովի հաշւից երևում է, որ նա ստացել է 5555 ր. միայն, և 1180 ր. մնացել է դեռ ապառիկ: Մեր կարծիքով, բոլոր նուիրատուները իրաւունք ունէին մի կոպէկ անգամ չը յանձնել մանեժողովին, որովհետև այդ փողերը նուիրված էին Արծրունու թատրոնի անունով, և ոչ թէ Պալմի գրպանները լցնելու:

Վերջապէս մանեժողովը իր ստացած 5555 ր. դրամագլխից ծախսել է թատրոնի դեֆիցիտը ծածկելու համար 2007 ր.: Ուրեմն, այժմ հիմնական դրամագլխից մնում է 3548 ր.: Եթէ գործերը այսպէս կը շարունակվեն, եթէ մանեժողովը իր հին սխալներից չի խրատվի, վերջնական 3548 ր. այս տարի անպատճառ կը սպառվի, և հայոց թատրոնի գործը կը սպանվի: Չենք կարծում, որ այնուհետև կը գտնվեն այնպիսի միամիտներ, որ նորից փող կը նուիրեն թատրոնին, երբ որ այս տարվայ ամենայաջող հանգամանքների մէջ նուիրված փողերը ոչնչացան: Ուրեմն դարձեալ կը լինի «գէլ էն կիկօն, գէլ էն կիկօն»...—և այժմեան մանեժողովի շնորհիւ դարձեալ կը վերականգնվի հայոց թատրոնի վաղեմի աննախանձելի դրութիւնը...

***